

Smaastykker.

2. Frede Bojsen og Grev J. L. Holstein-Ledreborg.

Meddelt ved Jan Neiiendam.

Mellem Frede Bojsens efterladte Papirer paa Rødkilde findes en Karakteristik af Lensgreve J. L. Holstein-Ledreborg, hans mangeaarige politiske Kampfælle. Ved Holsteins Død 1. Marts 1912 bragte Dagspressen Nekrologer af Klaus Berntsen, J. C. Christensen og N. Neergaard, og at ogsaa Bojsen har været opfordret til at yde sit Bidrag, fremgaar af en Bemærkning i hans Koncept. Paa Manuskriptets sidste Blad har han imidlertid tilføjet: Det er umuligt at skrive noget om Grev Holstein uden at komme ind på endog rett aktuelle politiske betragtninger; derfor er dette blevet henlagt mellem mine papirer.

Nu, 25 Aar efter Holsteins og 11 Aar efter Bojsens Død, offentliggøres Nekrologen, og jeg takker Hr. Konsul cand. jur. Anker Konow Bojsen, Washington, Frede Bojsens Søn, og hans Svigersøn Hr. Forstander Vagn Møller, Rødkilde, for Tilladelsen til at lade den trykke.

I.

Budskabet om grev Holsteins død har grebet mig stærkt. Måske ogsaa af den grund, at jeg nu er den sidste af de 5 figurer på det bekendte politiske billede.¹⁾

Altså den sidste om den næstsidste!

I flere nekrologer om grev Holstein møder man ordet: det gådefulde!²⁾ Der menes herved næppe Sfinxen, der selv ruger

¹ Gruppebilledet af C. Berg, F. Bojsen, J. L. Holstein-Ledreborg, S. Hogsbro og V. Hørup. Litograferet af I. W. Tegner (Westergaard: Danske Portrætter I, 177).

² Jvfr. »Riget« 2. Marts 1912.

over sin gåde. Det gjorde grev Holstein sletikke. Men livet er altid mere eller mindre gådefuldt. Alt liv er et sammenspil af modsætninger, for ikke at sige modsigelser. Kun døden er ligetil og ensartet. Interessantest er de, som er mest gådefulde, lykkeligst de, som er det mindst. I visse henseender var grev Holstein gådefuld, dog ikke i alle, og det var hans lykke. Jeg drister mig ikke til at tænke, at jeg skulde kunne udskille og forklare det gådefulde, om end jeg i en årrække var hans medhjælper og lærte at sætte ham meget højt. Men minderne fra de svundne dage vælter ind på mig, og måske kan jeg meddele et eller andet træk, der kan hjælpe til forståelse.

Alle vi andre har lært at bruge ord, miner og lader for at tænkes andre mennesker, og livet vilde være utåleligt, om ikke de fleste mennesker fulgte denne regel. Men herpå lagde grev Holstein ingen vægt.¹⁾ Han som mere end andre var i besiddelse af alle disse midler både i sin ydre og indre personlighed, brugte dem kun lidt overfor publikum, ja, han ringeagtede vel endog at benytte dem overfor hverdagsfolk. Det var et af hans yndlingsudtryk, når han mødte værdige og velafbalancerede politikere: »Den mand trænger til at kompromittere sig; så længe man ikke er grundig kompromitteret, nytter det ikke, så duer man ikke til noget.« Dette var jo sagt i spøg, men bag derved lå det mod, der bragte ham til at brænde sine skibe, når han satte foden på fjendens strand. Dog — mødte han mand eller kvinde, høj eller ringe, der vakte hans interesse — Du milde verden! hvor kunde han da være uimodståelig. Jeg har næppe kendt en mand så fængslende som grev Holstein kunde være; herved gjorde det gådefulde sig gældende, når han gennem skallens funklende lys lod skimte kærnen.

Mellem mange andre mindes jeg tre optrin, som jeg her vil indskyde.

1. Det var i tidernes morgen. Hos Anker Heegård i Montergade²⁾ samledes jævnlig forskellige rigsdagsmænd, forfattere og pressemænd, hvor Holger Drachmann plejede at tale i improviserede vers.³⁾ En aften mødtes her grev Holstein med J. A. Hansen; de kom i strid om catholicismen, og snart samledes alles opmærksomhed om denne ejendommelige tournering. Den gamle lægprædikant³⁾ rykkede frem, klædt i panser af skrift-

¹ I Konceptet staar: Andre virker for at synes bedre end vi er — han tværtimod for at synes værre. Forarge borgerskabet.

² Grosserer Anker Heegaard jun. boede Montergade 26 1.

³ Jvfr. O. Borchsenius i Soro Amtstidende 9. Marts 1912.

³ Den bekendte Venstrepolitiker J. A. Hansen (1806—1877) deltog i 1830'erne i den grundtvigske Vækkelse paa Slagelseegnen.

steder fra top til tå, og han kunde nok fore en landse.¹⁾ Men han mistede kendeligt ligevægten under angrebet af rytteren med logikens kårde og revolver. I disputen vil katholiken som oftest være overlegen i kraft af sit klare usammensatte standpunkt. Var blot livet lige så enkelt!

Desværre kan jeg ikke referere denne yderst interessante samtale; tænk om man nu kunde have læst den! Dog er det værd at mindes, at en sådan samtale dengang kunde føres ved en sådan lejlighed.

2. Hos mig²⁾ samledes ofte grev Holstein med den senere marineminister Johnke.³⁾ Da blev der en vædekamp af en anden art. Det var et fyrværkeri af vittigheder, hvorunder klingerne krydsedes, så de slog gnister. Men da kunde det hændes, at grev Holstein trak det korteste strå, når der blev sat punktum med en trebet somandsvits.

3. Det var i de samme mærkelige 70-åringer. Bjørnstjerne Bjørnson var kommen til København og ønskede at gøre grev Holsteins bekendtskab. Jeg varskoede denne, og han kom gerne. Begge var på forhånd noget kritisk stemt overfor hinanden, således som forholdet mellem det positive og det kritiske altid vil være; men begge meget interesserede og fuldt rustede. Der var kun få andre gæster, og efter bordet samledes vi om de to, der første gang skulde lære hinanden at kende. Det blev snart til en enesamtale mellem dem om politik og literatur — jeg tror, man var dengang i »Leonarda«s tegn.⁴⁾ Det var både polemik og irenik, men det var øjensynligt, at de ønskede at vinde hinanden. — Luften dirrede af åndrighed, og vi andre sad tavse og lyttede dertil. Skade kun, at der ikke var en digter eller hellere en maler, der kunde have skildret dette møde mellem de to ind-

¹ Om J. A. Hansen og Holstein jvfr. Kl. Berntsen i »Riget« 2. Marts 1912.

² I Reglen boede Bojsen, naar Rigsdagen var samlet, paa Hotel Union paa Sct. Annæplads.

³ Ferdinand Johnke (1837—1908), Søofficer; Marineminister 1901—1905.

⁴ »Leonarda«, Skuespil i fire Handlinger af Bjørnstjerne Bjørnson, blev 1879 indleveret til Opførelse paa Det kgl. Teater, men ved en persiflerende Censur indstillet til Forkastelse af Censor Chr. K. F. Molbech. Paa Foranledning af Kultusminister Fischer offentliggjordes Censuren i Dagspressen 3. Oktbr. og vakte stor Diskussion. Molbechs Stilling til Stykket blev yderligere svækket, da hans ubetydelige Komædie »Faraos Ring« samtidig kom til Opførelse. De første Aftener var der heftig Meningskamp i Teatret mellem Bjørnsons Tilhængere og Molbechs Venner. Da »Leonarda« blev opført paa Folketeatret i Januar 1880, fortsattes Tumulterne. (Jvfr. Rob. Neiiendam: Det kgl. Teaters Historie III, 65 ff.).

tagende skikkelser. Hensigten med modet blev vistnok nået; de havde virket betagende på hinanden, og jeg mindes, at de ytrede dette bagefter.

Men tilbage til »gåderne«.

Grev Holstein trådte ind i rigsdagen som »højremand«, sluttede sig senere til venstre, kom i en periode langt ud til denne side, og endte som venstres ministerchef. Det er altfor lett spil at spotte en sådan bane. Efter mit indtryk er tråden i »labyrinthen« ikke vanskelig at finde. Grev Holstein har næppe væsentligt forandret sit standpunkt fra først til sidst. Han var på bunden en konservativ natur. Når han debuterede med sin berømte tale for friskolen, som bragte Hall til at studse,¹⁾ så turde det vel være, at lige så mange af højre som af venstre nu giver ham rett. Hans anden store tale var imod det parlamentariske krav,²⁾ og han har næppe væsentligt ændret sine tanker herom senere, om end han nødtes til selv at gå denne vej. Efter mange samtaler herom tror jeg at turde sige, at hans politiske formål var at få forfatningen af 1866 brugt til folkets tilfredshed.³⁾ Hovedfordringen til en konservativ politik var for ham ikke alene ubrodelig troskab mod forfatningens ord, men også at den privilegerede valgrett under ingen omstændigheder måtte indlade sig på tvivlsomme fortolkninger af grundloven og dens forudsætninger; derved vilde den oversave den gren, som den selv sad på. Hellere et skridt forud på indrømmelsernes vej end et skridt for sent. Noblesse oblige; forrett giver forpligt. Målet i det lange løb vilde da være, at den privilegerede valgrett efterhånden gjorde sig selv overflødig. I denne ånd påkaldte han sine standsfæller i landstinget — fandt også nogen genklang, men dengang ikke tilstrækkeligt. Det tør dog nok siges, at den senere frikonservative bevægelse er bygget på lignende betragtninger. Hvor mange i højre er der mon ikke nu, der bitterligt beklager, at landstinget overhovedet indlod sig i den store krig med folke-

¹ 10. Jan. 1873. Under 1. Beh. af Forslag til Lov om Borger- og Almueskolevæsenet udtalte Holstein, at han, i det mindste foreløbig, indtil det blev ham forbudt, regnede sig til de Konservative. Kultusminister Hall sagde i sit Svar, at han i sjælden Grad havde fundet en smuk Form og en smuk Tone i Holsteins Foredrag; »jeg glæder mig derfor over, at Thinget har faaet en saadan Tilvækst«. (Folketingets Forhdl. 1872—1873, I, pag. 765 ff.).

² Holstein stemte imod Adressen til Kongen, der hævdede, at Regeringen maatte være i Overensstemmelse med det af den alm. Valgret udgaaede Ting. Adressen vedtoges i Aftenmode 31. Marts 1873 (Folket.s Forhdl. 1872—1873, II, p. 3803). Ved sin Afgang som Konsejlspræsident 1909 bojede Holstein sig for Parlamentarismen.

³ Jvfr. N. Neergaard: Erindringer, pag. 185.

thinget, en krig, der søgte sin væsentligste støtte i den gamle genganger, striden mellem land og by. Denne strid var den egentlige kerne i provisoriet. Det blev engang udtrykt således: Vi vil ikke tåle noget bonderegimente! I denne strid skulde den privilegerede valgrett have været for fornem til at blande sig. Nu kommer den til at undgælde derfor, for den er blevet overflodig.

Da grev Holstein havde bebrejdet venstre dets taktiske fejl,¹⁾ gjorde han endnu et forsøg på at afbøde det truende brudd. Ved mødet af venstres rigsdagsmænd på Møn i 1874 mødte han for at påvirke lederne til at bruge det nydannede Ministerium Fønnesbech²⁾ ad forhandlingsvejen, og han fortsatte forsøget i København, da han kørte rundt og samlede lederne i en droske, satte sig selv hos kudsken på bukken og kørte hele selskabet ud til Fønnesbech.³⁾ Men det lykkedes ikke at få truffet nogen bindende aftale, og i vinterens løb strandede forsøget ganske.

Derefter sluttede grev Holstein sig helt til venstre, om end han endnu længe virkede for at undgå det åbne brudd. Men det er vel forståeligt, at de gentagne skuffelser og hans modstanderes uforstand drev ham til det yderste. Da han så endelig opgav ævred, var det med den meget talende begrundelse, at forudsætningen for hans politik var bristet.⁴⁾ Men denne forudsætning var utvivlsomt, at den privilegerede valgrett på landet skulde forstå sin stilling rigtigt.

Er det da så vanskeligt at finde tråden på hans vej? Ja, måske fordi den af og til skjultes ved små svingninger mellem grupperne, hvorved personlig sympathi eller antipathi spillede en rolle.⁵⁾ Men sikkerlig var tråden aldrig afbrudt.

Grev Holsteins seneste genindtræden på arenaen⁶⁾ har jeg kun på afstand kunnet iagttage, men dog fulgt den med den mest

¹ I Efteraaret 1873 nægtede Venstre med 53 mod 45 Stemmer Finanslovens Overgang til 2. Behandling. Ved Valget gik Nejsigerne tilbage, og da Rigsdagen atter samledes, begyndte Finanslovsforhandlingerne.

² Ministeriet Fønnesbech udnævntes 14. Juli 1874.

³ Fønnesbech boede Sect. Annæplads 15. I Konceptet staar: jeg var ikke i byen.

⁴ Holsteins Afskedsord »Til mine Vælgere og Meningsfæller« 12. Juni 1890.

⁵ 1878 sprængtes det forenede Venstre; Berg og Hørup dannede »Folketingets Venstre«, Bojsen, Holstein og Hogsbro var de forhandlende. 1884 dannede Berg sammen med Bojsens Gruppe »Det danske Venstre« mod Hørup's »Europæere«; omkring 1890 svingede Berg og Hørup sammen i Modsætning til Bojsens Forligsbestræbelser. Der skete en Tilnærmelse mellem Holstein og Hørup: Venstre og Landstingets Godsejere burde efter deres Opfattelse kunne enes (Smørkrigen 1887—1888).

⁶ Efter at have holdt sig udenfor Politik siden 1890 udnævntes Holstein 16. Aug. 1909 — 70 Aar gammel — til Konsejlspræsident for med

levende deltagelse og taknemmelighed, som jeg også for ham fik udtalt. Det var højt, men rigtigt spil at kalde på grev Holstein, da alting truede med opløsning. Kaldet lød: Kom og redd dit land af noden! At han fulgte kaldet, var i hans alder og svaghed utvivlsonst et stort offer, dikteret af hans mod til at se den truende Ulykke lige i øjnene og søge at afvende den. Måske kunde en digter skildre begivenheden i 1909 således, at grev Holstein borede Danebrogs bannerstage i jorden og tilråbte alle Danske at fylkes om den! Billedet vilde være ganske misvisende. Grev Holsteins ord lød så umådeligt jævnt således: »Det går ikke an, at folkethinget nu giver blankt op!« Derfor trådte han til, men virkningen var netop den samlende; de splittede rækker ordnedes påny, de slog slaget, og selv om grev Holstein selv faldt i opløbet, så var hæren dog nu stærk nok til at tage imod en radikal regering — overlegent.

Men ved siden heraf er det vel ikke usandsynligt, at han kunde ønske at lade kendsgerningerne vidne om, at forudsætningen, der brast i 1890, var knyttet påny 20 år efter, da begge thing i samarbejde erkendte, at hans grundsyn havde været rigtigt. Hvor er dog mangfoldige Danske, der af hjertet undte ham denne sejr, mens han — som det nu har vist sig — allerede stod på gravens rand.

II.

Grev Holstein var en fornem mand; hans væsen kunde endog være meget fornemt; racen var umiskendelig. Han kunde snappe efter vejret, når han i folkelige omgivelser mødte udslag af livets grove vaner. Herpå har jeg mange eksempler. Men det afholdt ham ikke fra at tage sin tårn, da hans lod engang var kastet. I hans modkandidat (1873), den brave Mads Strandskovs¹) øjne blev han da til »min greve«. Mere end engang var jeg hans rejsemarskal, jeg mindes dunkelt, at nogen kaldte mig hans Sancho Panza,²) og han drog med godt humeur gennem de mange krostuers røg og damp. Han havde overladt til mig at ordne rejsen og møderne og stillede kun én betingelse, at rejsen skulde

J. C. Christensen som Forsvarsminister at gennemføre Forsvarsloven. Efter Vedtagelsen af et Mistillidsvotum, stillet af det radikale Venstre, gik Ministeriet Holstein af og efterfulgtes 28. Oktober 1909 af det første Ministerium Zahle.

¹ Gaardejer af Hjertebjerg paa Møn. Landstingsmand 1878—1894.

² Jvfr. Goldschmidts Udtalelse om Venstreforerne som politiske Don Quixoter. Emma Horup i »Politiken« 12. Marts 1912.

ende i Struer; der skyllede han rogen ned med friske osters. Jeg bemærker, at hans polemik netop på folkemoder ofte var finere end i folkethinget.

Den fornemme mand er ofte tilknapet og i god ligevægt. Grev Holstein var i regelen også således. Men i enkelte øjeblikke kunde ilden i hans indre bryde igennem med vulkansk kraft. Det skete navnlig, når han mente at have modt illoyal optræden fra nogen side. Da brusede han ustyrligt. Adskillige eksempler herpå er vel kendte; jeg kan nævne ett, som måske ikke er kendt.

Venstre havde i 1877 vist uforstand i valget af uholdbare stridspunkter.¹⁾ Dette smittede. 1881 vilde højre også skaffe sig »so ein ding« og valgte som Kampmiddel at tvinge folkethinget til at give forskellige fri bevillinger. Kampen stod på i to år, men under grev Holsteins dygtige ledelse lykkedes det 1882 at afslå angrebet. Der blev da i et fællesudvalg sluttet et forlig med en del af højre, de gamle nationalliberale, der erkendte uholdbarheden af stridspunktet, og finansloven blev vedtaget uden de omstridte bevillinger. Grev Holstein var ordfører for dette forlig. Men den morgen, da den endelige forhandling skulde foregå, stod der i det nationalliberale blad »Dagbladet« en artikel, der gik ud på at dække over nederlaget og forsvare »forliget« overfor det øvrige højre ved at fremhæve de indrømmelser, der var sket fra venstres side.²⁾ Opgaven var umulig, men forsøget fik en ganske uventet virkning. Kort forinden mødet kom grev Holstein færende i heftig sindsstemning og gav (naturligvis) mig hele skyllen om de nationalliberales forræderi o. s. v. Nu skulde de få deres skudsmål og endnu heftigere ord. Så meget jeg i hast formåede, søgte jeg at dæmpe de brusende bølger under påberåbelse af, at en ordfører på rigsdagen ikke måtte lade sig påvirke af avisskriveri o. s. v. — Måske virkede det lidt; måske hjalp det, at en udladning var sket. Hans tale nøjedes med en skarp påvisning af højres nederlag uden direkte slag til vore i øjeblikket allierede. Chr. Rimestad³⁾ svarede med en erklæring om, at han vilde fastholde sin tilslutning til forliget, skønt ordføreren havde gjort ham det så svært som muligt. Snart efter sluttede mødet, men Rimestad blev siddende længe med hænderne for ansigtet. Jeg

¹ I Marts 1877 vedtoges Finansloven i forskellig Skikkelse af Folketing og Landsting. 12. April udstedtes Provisoriet. I November s. A. afløstes Provisoriet af en midlertidig Finanslov, der vedtoges i begge Ting.

² Den paagældende Artikel med Overskriften »Overenskomsten om Finansloven« stod i »Dagbladet« 9. Maj 1882; Forhandlingen i Folketinget fandt Sted Dagen efter (Folketingets Forhdl. 1881—1882, 2860).

³ Højesteretsassessor Christian Rimestad (1830—1894), Folketingsmand 1861—1884.

kan endnu se ham i denne sammensunkne stilling. Det var de gamle nationalliberales sidste selvstændige optræden. — Men bag denne episode lå formodentlig den stemning, at det ikke egentlig var med denne side af højre, at grev Holstein helst ønskede at samvirke. De forbindelser, han senere knyttede, var som bekendt af en anden kreds.¹⁾

Visselig var det også en sådan explosion, der voldte hans afgang som konseilspræsident. Men lige så sikkert som den intelanende Madsen Halsted²⁾ var i fuld god tro, ligeså troligt er det, at grev Holstein vilde have benyttet den første bedste lejlighed til at gå hjem igen, efterat han havde rogtet sit ærinde.

— Med undren ser jeg, at der efter hans død er tillagt ham ved hin lejlighed et ord, som vilde være utilbørligt for enhver Dansk mand end sige for ministerchefen. (På privat bebrejdelse af en radikal modstander skulde han have henkastet noget sådant som: »Å hvad, i 1922 eksisterer Danmark jo ikke mere.«³⁾ Det første spørgsmål, som dette citat fremkalder, er dette: »Hvorfor kommer dette først frem på en tid, da grev Holstein ikke kan berigtige det?« Er partifanatisme virkelig så stor, at man løber an på, at en sådan sigtelse nu vanskeligt kan modbevise? Ett tør jeg roligt påstå, at i den belysning, som den pågældende yttring er benyttet, er den ikke sagt af grev Holstein. Har han brugt disse eller lignende ord, så må man huske, at betydningen af en yttring i en privat samtale beror ganske på tonen og udtrykket. Er den sagt med et smil, blinkede der en skelm i øjekrogen, eller satte et løftet øjenbryn dertil et stort spørgsmaalstegn — da kan yttringens mening blive den stik modsatte af ordenes. For alle dem, der kendte grev Holstein personligt, er en ting åbenbar: Han må have regnet spørgeren til det »publikum«⁴⁾ som han ikke tog i betænkning at forarge. Han kunde have tilføjet: Lad ham nu løbe med den!

Med grev Holsteins skræk for fraser vilde det være ham umuligt at svare: Jeg gjorde det for fædrelandets skyld. Vilde man gætte på den tanke, der kunde ligge bag ved hans formentlige

¹ Jvfr. S. 350 Note 4.

² Kaptajn P. M. Madsen Halsted (1849—1911) bidrog ved sine Udtalelser i Folketinget 20. Oktober 1909, om at Holstein havde søgt Højres Støtte ved Dannelsen af sin Regering, til Ministeriets Afgang 28. s. M. Halsteds Udtalelser modtes af de heftigste Modsigelser fra Konseilspræsidentens Side.

³ Edv. Brandes gengiver i Politiken 3. Marts 1912 Ordene saaledes: Aa, hvad, 1922 eksisterer Danmark dog ikke længer! — Indsigelse i Soro Amtstidende 9. Marts 1912.

⁴ Koncepten har: plebs.

svar, så kunde det være f. ex.: Du som spørger, har overhovedet ikke gjort Danmarks bestaen eller undergang til målestok for, hvad der nu er sket. Eller: I som ikke forstår mig, Jer skylder jeg intet regnskab for min færd. Eller måske noget ganske andet, som man kun har kunnet læse af miner og tone. Men i hvert Fald har svaret været en afvisning i drastisk Holsteinsk stil.

Grev Holstein har i private kredse sagt mange hårrejsende ord. Han tænkte højt og brød sig i øjeblikket ikke om virkningen. Men bagefter!

Vi nærmer os nu dybet i grev Holsteins væsen. Først vil jeg nævne hans personlige troskab. Nogle vil måske undre sig herover, da det så ofte er sagt, at han var ikke partitro. Partierne (jeg mener herved grupperne indenfor venstre) kunde ikke altid regne med ham, ja, en tid hed det sig endog, at han var nyttigere udenfor end i et parti. Han lod sig ikke binde af partihensyn. Så meget stærkere af personlige aftaler. Men han var tro overfor de forpligtelser, hans stilling medførte. Og navnlig, han svigtede aldrig venner i nød (husk f. ex. Hillerødmødet 1883)¹). Andre har fremdraget den episode, da han ved uforsigtige udtalelser i folketinget var blevet anledning til en truende ulykke for en god ven. Jeg kan dertil føje noget, der er karakteristisk for grev Holstein. Da jeg som vært ved den pågældende lejlighed var en slags part i sagen, kom grev Holstein til mig og sagde: Forlang af mig hvadsomhelst, og jeg vil gøre det. Jeg vil gå til hvem, det skal være for at gøre afbigt. Jeg ønsker at tage hele skylden på mig!

(Sagen blev bilagt på en fornøjelig måde).²)

Hidtil er her hentet bidrag fra grev Holsteins ydre politiske virksomhed; men ingen vilde forstå ham rett, når man ikke turde spejde en lille smule efter kærnen. Men her må fares varligt. — Jeg føler mig herved som Scotty Briggs i Mark Twains rørende fortælling: en begravelse. Scotty vil overfor præsten give en hjertelig skildring af sin afdøde kammerat; men da præsten har ondt ved at forstå hans højst besynderlige udtryksmåde, så bryder det pludselig ud af Scotty, som billede for den højeste beundring: Han har aldrig sparket til sin moder! — — —

Vi ved, at grev Holstein sparkede til meget af, hvad han mødte på sin offentlige vej. Men når han trådte over sit hjems tærskel, så tog han sine stænkede sko af, thi han følte og lod også andre forstå, at dette sted var helligt. Man trådte her ind i et gammel-

¹ Søndag 1. Juli 1883 afholdtes et politisk Møde i Hillerød, hvor det kom til Slagsmaal mellem Venstre og Højre. En af Venstres Hovedtalere var Holstein. Jvfr. S. Schandorph: Oplevelser, II, p. 71 ff.

² Det er uvist, hvilken »episode«, Bojsen her hentyder til.

dags højaristokratisk hus, hvor forældrene med omhu og omhed søgte at bygge en vold for børnene mod den moderne kulturs fristelser, den samme kultur, som han udenfor tumlede så overlegent med, selv så mærkeligt uberørt. Børnene blev vistnok snarest strengt opdragne; men jeg tror, at de vil hænge ved denne faders minde.

Og nu står vi til slutning ved den største af alle »gåder«, der ligesom dækker over alle andre. Denne udadtil udprægede skeptiker, kritiker, ja spotter med tankens ypperste evner, han var overfor sin moders og sin kirkes tro et lille barn, der gav sig helt og ubetinget hen! Det har gjort mig ondt, at et blad i protestantisk misforstået iver har ladet sig henrive til at skrive, at grev Holsteins overgang til catholicismen svækkede tilliden til hans person.¹⁾

Hvor kan dog opfattelsen være forskellig! For mange andre ved jeg, at hans ydmyge kirketro — uden hensyn til kirkeafdeling — gav den tryghed, der skaber tillid til manden. På bunden af den mands sjæl fandtes ikke svig, om end overfladens bølger kunde vugge.

Men dette forhold medførte en egenhed, som vel er værd at agte på. For grev Holstein sluttede Danmarks historie i visse måder med reformationen. Den nyere tid interesserede ham mindre; så meget mere middelalderen. På sine rejser gjorde han gerne udflugter til en eller anden kirke, som havde bevaret mest af det middelalderlige præg (således klosterkirken i Horsens). Jeg fulgte ham ikke på sådanne kirkebesøg; jeg forstod, at han da helst vilde være ene, thi det var for ham langt mere end arkæologiske besøg.

Nylig har jeg set, at hans præst i anledning af hans død netop har fremhævet hans umiddelbare barnlighed i forhold til kristentroen.²⁾ Jeg er forvissat om, at denne urokkelige tro på sine arme har båret den gamle greve som et lille barn gennem dødens skygger.

¹ Nationaltidende 2. Marts 1912 (Morgen). Jvfr. Ugeblad for katolske Kristne Nr. 10. 1912. s. 168.

² Pastor Gamél i »Riget« 3. Marts 1912.